

TBMM
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ
GRUP BAŞKANLIĞI

Sayı : 3117
Tarih : 29.11.2023

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Kürt ve Alevi Halk Önderlerinin Cenazelerinin Ailelerine Teslim Edilmesi, Haklarının İadesi, Mirasçılarının Tazminat Ödenmesi ve İstiklal Mahakimi Kanunu ile Tadillerine İlişkin Sonuçların Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifim gerekçesiyle birlikte ekte sunulmuştur.

Ayten KORDU

Tunceli Milletvekili

TBMM BAŞKANLIĞI	
Tali Komisyon	Adalet , Anayasa
Esas Komisyon	İçişleri
Tarih: 4-12-2023	Esas No:2/1831

T B M M KANUNLAR ve KARARLAR BSK.LİGİ
2 9 Kasım 2023
Numara:

T B M M GENEL EVRAK
2 9 Kasım 2023
1333886

GEREKÇE ÖZETİ

İnsan, yaşama ve ölüme yüklediği anlamlar etrafında oluşturduğu sembol ve ritüeller ile zamansal ve mekânsal devamlılığını sağlamaktadır. Halklar mezarları ile zamana ve mekâna iz düşer, varlıklarını tarihe ve toprağa kaydederler. Buradan bakıldığında, mezarlıklar, halkların inançları gereği tarihin her döneminde bir hafıza ve anma mekânı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte bütün inançlarda kutsal sayılan mezarlıklar daima bir dokunulmazlığa sahip olagelmıştır. Çünkü her toplum mezarlıkları kendi geçmişleriyle bağ kurmanın bir aracı olarak görürken mezarlıklar inançların da vazgeçilmez bir parçası sayılmıştır. Buna rağmen geçmişte yürütülen politikalar kapsamında toplumun önde gelen şahsiyetlerinin mezarları ya tahrip edilmiş ya da ortadan kaybedilmiştir. Yıllardır süregelen mezarsızlık politikalarından dolayı bugün bile Seyid Rıza'nın mezar yeri bilinmemektedir. Her ne kadar son yıllarda toplum liderlerinin mezar yerlerinin tespit edilmesi talebi yüksek sesle dile getirilse de şu ana kadar herhangi bir adım atılmamıştır. 1937 yılında 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gece yarısı 6 yol arkadaşı ve oğlu ile birlikte Elazığ (Xarput) Buğday Meydanı'nda idam edilen Dersim ve Kürt halkının tarihi önderi Seyit Rıza ve Dersim meselesi hâlâ tartışılmaktadır. Seyit Rıza ya da Kırmancki'deki adıyla Sey Rıza'nın kesin doğum tarihi bilinmemekle birlikte 1863 yılında Pulur Lirtik Köyü'nde doğdu. Batı Dersim Şeyh Hesenu, Hesanan aşiretinin Yukarı Abbasan Avasu Kolundan olan Seyid İbrahim Kalmen Sor'un dört oğuldan en küçüğüdür.

Mezarlıklar tarihin somut delilleridir. Bir yerleşim yerinin ne kadar eski olduğunun göstergelerinden birisi de hiç şüphesiz oradaki mezarlıklardır. Buradan yola çıkınca, Türkiye'de muhalif kesimlerin ölümlerinin mezarlardan çıkartılması, mezarlıklarının tahrip edilmesi, yerinden alınıp başka bir yere taşınması, Ermeni mezarlığı üzerine uygunsuz yapı veya mezarlıkların tahrip edilmesi gibi kimi politikalar iktidardaki partinin sadece Türk toplumunun milliyetçilik duygularına seslenen birer çağrısı değildir. Bu durum bir çağrı olmanın çok ötesinde, tekçi ulus yaratma kodlarında yer edinmiş tekçi zihniyettir. Söz ettiğimiz ölümler politik ölümlerdir. Dolayısıyla hem yaşamlarının hem de ölümlerinin toplum üzerinde ciddi etkisi var. Bunun bir sonucu olarak da ölümler arasında ciddi bir hiyerarşi uygulanmaktadır. Kürtlerin maruz kaldığı mezarsızlık meselesi aynı zamanda bir hiyerarşi meselesidir.

GEREKÇE

Bu politikalar, Türkiye'nin kurucu siyaseti olan Türklük kimliğinin inşa edilmesinden beri süregelen bir sancıdır. O gün olduğu gibi bugün de aynı politikanın Kürtlerin cenazelerine uygulanması bu tarihsel kodların halen geçerliğini koruduğunu göstermektedir. Dolayısıyla buradan bakınca söz konusu uygulamaların günlük politikaların değil, tarihsel bir politikanın izdüşümü olduğu görülür. Özellikle 1920'li yıllardan bu yana uygulanagelen mezarsızlık politikaları toplumun cezalandırılmasının yanında insanların geçmişleriyle bağını koparmayı amaçlamıştır. Dünya tarihinde birçok iktidar tarafından devreye sokulan bu politikalarla insani değerler ihlal edilip toplum vicdanı incitilirken aynı zamanda demokratik ilkeler de yok edilmiştir. Buna bağlı olarak cezalandırıldığını düşünen toplum kesimleri açısından mezarsızlık politikalarına muhalefet, demokratik bir yaşam talebinde bulunmanın ahlaki ve vicdani gereğini oluşturmaktadır. Çünkü insanlık tarihi boyunca ölümlere ve mezarlıklara saygı duyulması, önemli bir insani değer olarak kabul görmüştür.

Bugün mezar yeri halen bilinmeyen şahsiyetlerden birisi olan ve 15 Kasım 1937 tarihinde Dersim halkının onurlu direnişinin öncüleri Seyid Rıza, oğlu ve arkadaşları, Elâzığ Buğday Meydanı'nda kurulan bir düzmece mahkemede sonucunda idam edildiler. Kendilerine savunma hakkı dahi verilmeden yaşı küçültülerek idam edilen Seyid Rıza ve arkadaşlarının cenazeleri ise hiçbir zaman ailelerine verilmedi. Aradan geçen 86 yıla rağmen Seyid Rıza ve arkadaşlarının mezar yerleri hala gizlenmektedir. Direnişin önderlerinin idamı sonrasında Dersim coğrafyası, kültürü, dili ve inancına yönelik topyekûn bir harekate girişilmiş, resmi rakamlara göre 12-16 bin, bağımsız araştırmacı ve tarihçilere göre ise 70 bin ile 100 bin civarında Dersimli çocuk, yaşı, kadın yaşamını yitirmiştir. Hayatta kalan kız çocukları evlatlık olarak verilmiştir.

Seyit Rıza, Dersim'deki kanlı çatışmalardan sonra barış görüşmeleri yapmak üzere Erzincan'a çağrılır, görüşmeye giderken yolda 5 Eylül 1937'de tutuklanmıştır. Dersim ileri gelenlerinden Seyit Rıza'yla beraber 58 kişi Elâzığ'da kurulan İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışlardır.

Yargılama sürecinde, Adalet Bakanlığı'ndan [idam için] şifre gelmesi üzerine duruma çekince koyduğu iddia edilen savcının rapor alması üzerine Dönemin Emniyet Genel Müdürlüğü görevlisi İhsan Sabri Çağlayangil'in hukuktan sınıf arkadaşı savcı yardımcısı görevlendirilerek Adalet Bakanlığı'ndan gelen talimatın gereği üzerine Seyit Rıza, Usene Seyd, Fındıq Ağa, Hesene Ağa, Usene Sey Rızay, Ali Ağa, Hesene İvraime Qız ve oğlu Resik Hüseyin'e idam cezası verilmiştir. Diğerleri ise ömür boyu hapis cezalarına çarptırılmıştır. Seyit Rıza, 15 Kasım 1937'de 74 yaşında idam edilirken tutanaklarda yaşı küçültülürken 16 yaşındaki oğlu Resik Hüseyin'in yaşı ise büyütülerek idam edilmişlerdir. Seyit Rıza idam edildiğinde 74 yaşındaydı.

O yıllarda da, bu yıllarda da yaşı büyük, küçük olanları asmak “yasalara” aykırıydı. Bu nedenle Seyit Rıza ‘nın yaşı 54 e düşürülerek, Resik Hüseyin’ in 17 olan yaşı, 21 e çıkartılarak idam edilmişlerdir.

Dönemin Emniyet Genel Müdürlüğü görevlisi İhsan Sabri Çağlayangil o anları yıllar sonra Seyit Rıza’nın idam edilme anını şöyle anlatmaktadır: *“Seyit Rıza, sehpaları görünce durumu anladı. ‘Asacaksınız’ dedi ve bana döndü: ‘Sen ‘Ankara’ dan beni asmak için mi geldin?’ . Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyorum. Son sözünü sorduk. ‘Kırk liram ve saatim var. Oğluma verirsiniz’ dedi. Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Seyit Rıza’yı meydana çıkardık. Etrafta kimse yoktu. Ama Seyit Rıza, meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti: ‘Ewlade Kerbelayme. Bexetayme. Ayibi, zulmo, cinayeto’ (Evlad-ı Kerbelayız, günahsızız, ayıptır, zulümdür, cinayettir) dedi. Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap rap yürüdü. Çingeneyi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağıyla tekme vurdu, infazını gerçekleştirdi.”*

Alevi ve Kürt halkı için önemli bir yeri ve değeri olan Seyit Rıza, Usene Seyd, Fındık Ağa, Hesene Ağa, Usene Sey Rızay, Ali Ağa, Hesene İvraime Qız ve oğlu Resik Hüseyin ile birlikte mezar yeri bilinmeyen Şeyh Said, Said-i Kürdi gibi birçok şahsiyet bulunmaktadır. Evrensel inanç ve hukuki değerlerde ölen kişilerin mezar yerlerine saygı gösterilmesi ve kişisel eşyalarının yakın akrabalarının isteği doğrultusunda iade edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Ölen bir kişinin mezar yerlerinin ailelerinden ve sevenlerinden gizlenmesi, yasalar ile birlikte vijdana da aykırıdır.

Bütün bu nedenlerden dolayı mezarsızlık politikası bağlamında ölümler üzerinden uygulanan bu hukuksuzluğa son verilip toplumsal talepler doğrultusunda bir adım atılması, Kürt ve Alevi halkı için önemli bir yeri olan Seyid Rıza ile birlikte siyasal hukuk uygulamasına tabi tutulan bütün şahsiyetlerin mezar yerlerinin tespit edilerek ailelerine iade edilmesi toplumsal barışın inşasına dair önemli bir adım olacaktır.

Bu bağlamda devlet, Kürt ve Alevi sorunun çözümüne yönelik bir iyi niyet göstergesi olarak söz konusu şahsiyetlerin şahsından Kürt halkından özür diler ve tazminat ödemeyi kabul ederek toplumsal barış adına önemli bir adım atmış olur. Bu adım ile devlet Türkiye’de yaşayan halklar ile geçmişte yaşadığı sorunlar bağlamında bir yüzleşme gerçekleşerek güçlü bir gelecek inşa adına önemli misyon ve rol üstlenmiş olur.

Bu kapsamda gerekçemizde ismi açıkça zikredilen şahsiyetler ile birlikte isimleri zikredilmeyen ancak tarihsel süreç içerisinde devletin söz konusu uygulamalarına tabi tutulmuş Kürt halkı için tarihe mal olmuş şahsiyetler ile ilgili olarak ilgili kurumlar ve mirasçılar TBMM’de kurulacak komisyona başvurmaları ile süreç işletilmiş olacaktır.

KÜRT ve ALEVİ HALK ÖNDERLERİNİN CENAZELERİNİN AİLELERİNE TESLİM EDİLMESİ, HAKLARININ İADESİ, MİRASÇILARINA TAZMİNAT ÖDENMESİ VE İSTİKLAL MAHAKİMİ KANUNU İLE TADİLLERİNE İLİŞKİN SONUÇLARIN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI HAKKINDA KANUN TEKLİFİ

MADDE 1- 4/5/1949 tarihli ve 5384 sayılı İstiklal Mahakimi Kanunu ile kurulan İstiklal Mahkemesi kararlarının sonuçlarının ortadan kaldırılarak, bu mahkemelerde yargılanan Seyit Rıza Şeyh ve arkadaşları ile birlikte İstiklal Mahkemesi kararlarıyla idam edilen, ancak cenazeleri ailelerine teslim edilmeyen şahsiyetlerin cenazeleri ailelerine teslim edilir.

MADDE 2- İstiklal Mahkemesi kararları kapsamında olmayıp idam edilen, öldürülen ve Said-i Kürdi gibi doğal olarak ölen ancak cenazeleri ailelerine teslim edilmeyen şahsiyetlerin cenazeleri de bu Kanun Teklifi kapsamında değerlendirilir ve cenazeleri ailelerine teslim edilir.

MADDE 3- İdam edilen, öldürülen ve doğal olarak ölen şahsiyetlere ait eşya, belge ve mülkiyetinde olup mirasçılara verilmeyen menkul, ayni ve nakdi bütün varlıkların mirasçılara iade edilerek tazminat ödenir.

MADDE 4- Bu kapsamda gerekçemizde ismi açıkça zikredilen şahsiyetler ile birlikte isimleri zikredilmeyen ancak tarihsel süreç içerisinde devletin söz konusu uygulamalarına tabi tutulmuş, Kürt ve Alevi halkı için tarihe mal olmuş bütün şahsiyetler ile ilgili olarak ilgili kurumlar ve mirasçılar TBMM’de kurulacak komisyona başvurmaları ile süreç işletilmiş olacaktır.

MADDE 5 – İstiklal mahkemelerinde yargılananların mirasçılarının tazminat ödenmesine ilişkin usul ve esaslar TBMM’de kurulacak ve ilgili şahsiyetlerin mirasçılarının da üyesi oldukları komisyon tarafından belirlenir.

MADDE 6 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 7 – Bu Kanun hükümleri Cumhurbaşkanı tarafından yürütülür.